

MITÄ RUNOUS ON?

FM Marita Airakorven ja Åbo Akademin englanninkielen ja kirjallisuuden professorin Anthony Johnsonin keskustelu Runollisena FiloCafe -iltana Pienessä Kirjapuodissa 9.4.2019. Keskustelu tapahtui englanninkielellä. Ohessa on käännökseni keskustelusta.

Timo Leinonen

Marita Airakorpi: No, Anthony, ”Mitä on runous?”

Anthony Johnson: Runous voi, totta kai, tarkoittaa monenlaista. Runoilija Samuel Coleridgen mukaan runoudessa soveliaimmat sanat ovat löytäneet soveliaimmat paikkansa. Puhtaan runouden puolustajan, Mallarmé mukaan runoudessa kieli puhuu itselleen.

Kirjoitustaitoa omaamattomille kulttuureille runous on keino muistaa menneisyyttään, lakeijaan ja uskontoaan: tai kuten monet antropologit huomauttaisivat: runous selventää tavanomaisen puheen luonnetta suhteen runomuotoon, riimin ja rytmin, loitsujen ja laulujen, sanontojen ja sananlaskujen merkitystä kulttuurien luomisessa ja niiden elinvoimaisuuden säilyttämisessä.

Filosofi Alain Badiou on taas toistuvasti korostanut, että runous voi olla erityinen totuuden muoto – erityinen käsitys tiedosta ja elämästä - kuten matematiikka.

Runous on minusta kaikkea näitä, mutta keskeisintä siinä on minulle sanan etymologiasta juontuva merkitys. Englannin kielen sanan ‘Poetry’ kantasana on kreikan sana ‘poiein’, joka merkitsee tekemistä.

Airakorpi: Mitä runous sitten tekee?

Johnson: Ensimmäinen vastaukseni tähän kysymykseen on seuraava: Runous luo yhteydet subjektiivisesta todellisuudestamme aisteillamme havaitsemaamme ulkoiseen todellisuuteen. Kun ihmisolennot käyttävät ääntä yhdistääkseen sisäisen kokemusmaailmansa ulkoiseen maailmaan, rakentavat ikään kuin sillan sisäisen ja ulkoisen maailman välillä, luodaan samalla kieli.

Tässä mielessä mitä tahansa sanaa sitä ensi kertaa käytettäessä voidaan pitää runona. Martin Heideggerin filosofia voidaan ymmärtää rakentuvan tällaisesta alkuperäisestä runonkielestä, johon filosofi pyrkii kirjoituksissaan yhä uudelleen ja uudelleen.

Voiko sitten kieli näin muotoutua siltana ihmisen ja jonkun toisen eläintyyppin välillä? Tähän kysymykseen on vaikeaa vastata. Joka tapauksessa linnut laulavat, valaat musisoivat ja apinat ääntelehtivät luomalla vaikutelman siitä, että apinayhteisö ymmärtää nämä niiden merkitykset. Näistä yksi esimerkiksi tuntuu merkitsevän: Juoskaa puuhun!

Tällaiset edellä mainitut äänet ovat kiistatta kommunikointia, vaikkakaan niiden merkitykset eivät olekaan yhtä tarkkarajaisia kuin ihmiskielen sanat yleensä ovat. Tässä mielessä on mielenkiintoista, että suomen sanan ´runo` juontaa juurensa indoeurooppalaisesta sanasta (gootin kielellä ´runa´), joka merkitsee ärjymistä, tai mumisemista tai veisaamista. Kaikki nämä merkitsevät jonkinlaista kommunikointia, vaikka emme tarkemmin tiedäkään, minkälaisesta kommunikoinnista olisi kyse. Joidenkin tutkijoiden mielestä kyse olisi eräänlaisesta konsultoinnista tai jonkinlaisesta salaisesta neuvonnasta.

Airakorpi: Toisin sanoen runous merkitsee tässä mielessä eräänlaista salaista neuvontaa?

Johnson: Kyllä, näin voisin sanoa. Ja kun runo kadottaa salaisen luonteensa, siitä tulee proosamuotoista huhupuhetta, englanniksi ´rumour`. Mutta tämä on jo toinen tarina.

Airakorpi: Toisin sanoen esität, että runouden juuret ovat äänessä, joka yhdistää sisäisen ajattelumaailman ulkomaailmaan?

Johnson: Kyllä.

Airakorpi: Tarkoittaako tämä sitä, että musiikin ja runouden välillä on läheinen yhteys?

Johnson: Kyllä todellakin! Tosin ajattelen niin, että kielelliset ilmauksemme tulevat sisäisestä ajattelumaailmastamme luomaan merkitystä ulkoiseen havaintomaailmaamme. Musiikki sen sijaan vaikuttaa toiseen suuntaan; musiikki tulee useimmiten ulkoisesta maailmasta sisäisen maailmamme merkityksen antajaksi.

Näin jäljittelemme usein esimerkiksi ulkoisesta maailmasta kantautuva lintujen laulua, apinoiden kirkunaa ja valaiden mylvintää näitä ulkoisia ääniä heijastellen. Koska tuotamme puheen ja laulun samalla elimellämme ulkomaailmastamme heijastamamme musiikki muuntuu. Siihen sekoittuu ihmiskieli, joka on runouden ytimessä.

Airakorpi: Ja siksi lyriikka, erityisesti kun siihen yhdistyy musiikki, koskettaa meitä niin tunteen kuin logiikan tasolla?

Johnson: Juuri näin. Musiikin ja runouden välinen yhteys on kielenkäyttömme ytimessä siinä, miten rakennamme meitä ympäröivän maailmamme. Se, mitä tunnemme erilaisia asioita ja mieltymystemme kohtaan, on usein näiden asioiden nimeämisten taustalla. Siksi ei ole ihme, että antiikin hymnit ja tragedioiden kuoroesitykset kuulostavat nykyihmisestä niin syvästi henkisiltä. Tai että, ehkä apostoleista runollisimman Johanneksen evankeliumin voisi aloittaa gospelin tapaan laulamalla: ”Alussa oli sana”.

Airakorpi: Ymmärrän näkökulmasi. Muta voisimmeko uskonnon maailmaan uppoamisen sijaan palata takaisin tiukemmin alkuperäiseen teemaamme, eli runouden ja filosofian väliseen suhteeseen?

Johnson: Sopii.

Airakorpi: Oliko sinulla mielessäsi Nietzschen *Tragedian synty*, kun mainitsit antiikin Kreikan draamojen kielen ja musiikin?

Johnson: Oli kyllä.

Airakorpi: Ja kun mainitsit runouden ja musiikin yhteyden ja sen merkityksen kielellisen maailman rakentamisyrittämissä, oliko mielessäsi Platonin *Timaeus*?

Johnson: Saattoi hyvinkin olla.

Airakorpi: No, voitko siinä tapauksessa selittää minulle, miten runo voi toimia siltana antiikin filosofiaan?

Johnson: Minun täytyy heti alkajaiseksi sanoa, etten voin sanoa olevani filosofi millään muotoa. Opiskellessani runoutta minuun teki joka tapauksessa Platonin kertomus maailman luomisesta *Timaeuksessa* hyvin suuren vaikutuksen. Idea logoksesta puhutteli erityisesti. Siinä maailmannäkemyksen keskeisimmällä paikalla on musiikin, runouden ja matematiikan suhde.

Maailman luominen nähdään täysin rationaalisena prosessina, jossa maailma rakentuu samoista Pythagoraan lukusuhteista 2:1, 3:2, 4:3 jne., jotka ovat myös musiikin sävelsuhteiden perusteena.

Tämä nojaa ajatteluun, että nämä suhteet todella heijastavat matematiikan resonanssivaikutusta reaali maailmassa.

Kreikassa logos merkitsee kreikan kielessä sekä `järkeä` ja `sanaa`. Voidaan ajatella, että Platonin ajattelussa koko maailma resonoi samalla tavalla kuin musiikki. Platon kirjoittaa: "Taivaan ruumis on näkyvä, mutta sen sielu on näkymätön. Se omaa järjen ja harmonian ja se on parhaimpien älykkäiden ja ikuisten olioiden paras luomus." Ehkä juuri tämän takia Sokrates opettaa, että sotilaiden tulee opiskella filosofiaa, musiikkia ja runoutta osana koulutustaan. Samainen lukujen ja suhteiden resonanssia korostava ajattelu heijastuu myös myöhemmin monella alalla kuten esimerkiksi arkkitehtuurissa, rakennustekniikassa, tansseissa ja runoudessa.

Airakorpi: Mutta jos ajatellaan, että maailma on sekä rationaalinen että runollinen perusteiltaan, niin mihin sijoittuvat ne irrationaaliset elementit siinä runouden muodostamassa sillassa, joka rakentuu ihmisen sisäisen ja ulkoisen maailmojen välillä?

Johnson: Erinomainen kysymys. Ymmärrykseni mukaan kreikkalaiset ilmiselvästi tiesivät, että rationaalisten numeroiden sarja perustuu irrationaalisten numeroiden (esim. neliöjuuri kahdesta) olemassaoloon. Kreikkalaiset käyttivät näistä luvuista nimitystä à-logos', joka merkitsee kirjaimellisesti `ei-logos`. Näiden lukujen historian jatkumosta on tullut myöhemmin eräänlaista hiljaisuuden historiaa.

Airakorpi: Jos logos soveltuu rakenneperiaatteeksi ainakin jonkun tyyppiselle runoudelle, voisiko myös alogos soveltua tähän tarkoitukseen? Ja jos soveltuu, niin millä tavalla se tapahtuisi?

Johnson: Minulla on syytä uskoa, että alogoksen ideaa voisi todellakin tietyissä tilanteissa soveltaa runouteen. Hovin huveissa 1700-luvulla joissakin tapauksissa runoon lisätty neliöjuuri kahden merkki tarkoitti hiljaisuutta tai taukoa.

Yleisemmin voisi ajatella niinkin, että tuommoinen merkintä voisi tarkoittaa pidättäytymisestä runoudesta kokonaisuudessaan, eikä vain runouden kielellisistä ilmauksista. Tätä linjaa edustavat Samuel Beckett ja Harold Pinter draamoissaan.

Kirjoitettu runous voidaan luonnollisesti lukea hiljaisuudessa. Riimukirjaimet ovat esimerkkejä tavallaan tästä. Runojen lukeminen hiljaisuudessa runolliset sillat ovatkin ehkä visuaalisia eikä niinkään kuulohavaintoon perustuvia: lausumattomia yhteyksiä sanan ja sen merkin välillä.

Airakorpi: Aikamme rientää. Emme ole juuri lainkaan käsitelleet kysymyksiä monimuotoisista runollisista tekemisistä. Tai esimerkiksi kysymyksiä runouden proosan erosta.

Johnson: Olen aivan samaa mieltä. Viimeiseksi mainitsemasi teema toi mieleeni runoilija John Agardin, jota eilen kuuntelin radiosta. Hän sanoi siinä, että kun runous tulee liian tutuksi, se haalentuu helposti proosaksi. Toisaalta prosessi voi tapahtua myös vastakkain suuntaan. Runous ei ole vain tapa tuottaa ääntä tai kirjoittaa.

Se on myös tapa nähdä maailmaa: tapa kuvitella, kuvittaa ja haaveilla. Näin runouden kautta on mahdollista jokapäiväinen arkipäiväisyys uudella tavalla. Voisimme sanoa, että runouden avulla on mahdollista rakentaa uusia siltoja aistimaailmamme ja ulkomaailman välillä. Voimme löytä sitä kautta uusia sopusointuja ja vahvistaa vanhoja tuttuja yhteyksiä sisään tulvivalla rakkauden virralla.

Airakorpi: Etkö kerran kirjoittanutkin runon tästä aiheesta?

Johnson: Kirjoitin todellakin. Ja voisimme päättää esityksemme sillä ikään kuin siltana tapaamisemme seuraavaan vaiheeseen, mikä sisältää runollisfilosofiset tekstit esittäjinä Kirsi Lehto, Irja Tiikkainen, Reijo Virtanen ja Timo Leinonen.

ALLA SILLAN ALASILLAN

Alla sillan
 alasillan,
 virta etsii puoliskoaan,
 ikään kuin noustakseen
 ja valuakseen takaisin
 itse luomansa vesipadon lailla
 (sellainenhan se tietenkin
 onkin).

Seison sillalla,
 ja seisoessani siellä
 kaipaen vesiputousta:
 jos vain ihminen voisi haihtua
 ja hioutuneena, kuin rakkaus, läpi
 rantojen hurmion
 voisi löytää
 alta sillan
 alasillan
 virran ikuisen kulun.

Anthony Johnson,
 suomennos Timo Leinonen

Alkuperäinen runo on seuraava:

[*‘Below the Bridge Below’*]

Below
 the bridge below,
 the stream is aching for its counterpart:
 as if water could rise and slow back on itself as
 a self-created waterfall (which, of course, it is).

In standing there,
 I, too,
 in standing there
 am aching for a waterfall:
 as if evaporation
 were a human option
 and smoothed, like love,
 across an ecstasy of edges.
 could find below
 the bridge below
 its never-ending course. ¹

¹ Anthony W. Johnson, *Aurora Resurgens*, ed. C. Elias (Roskilde: Eyecorner Press, 2011), p. 17.